

ПРЕБРОЯВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО, ЖИЛИЩНИЯ ФОНД И ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ СТОПАНСТВА В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2001 Г. - АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА НАСЕЛЕНИЕТО¹

(Със съкращения)

Икономически активно и неактивно население

Към 1 март 2001 г. абсолютният брой на икономически активното население на България възлиза на 3 855 хил. души (48.6% от цялото население на страната), а на икономически неактивните - на 4 049 хил. (51.1%).

Погледнато в ретроспективен план, броят на икономически активните лица в страната е нараствал до 1985 г., когато достига и най-високата си стойност - 4 686 хил. души. През следващите години тази тенденция постепенно се преустановява и към 1.03.2001 г. икономически активното население се съкращава на 3 855 хил. Това е най-ниският брой икономически активни лица, регистриран за периода 1946 - 2001 г. Спрямо 1946 г. относителното намаление на активното население е с 4.4 пункта и се извършва изключително през последното десетилетие на миналия век.

За същия период броят на неактивното население бележи тенденция на нарастване до 1992 г., когато достига 4 546 хил. През периода между последните две преброявания броят на икономически неактивното население намалява с 497 хил. и се снижава на 4 049 хил. през 2001 г. Общото относително увеличение на неактивното население за периода е с 35.2%.

Население по икономическа активност и години на преброявания

(Брой)

Икономическа активност	1920	1926	1934	1946	1956	1965	1975	1985	1992	2001
Общо	4846971	5478741	6077939	7029349	7613709	8227866	8727771	8948649	8487317	7928901
Икономически активни	2571500	3016484	3346105	4034730	4150207	4267798	4447784	4686140	3932468	3854993
Икономически неактивни	2275471	2462257	2731834	2994619	3463502	3960068	4279987	4262509	4546368	4049101
Непоказано	-	-	-	-	-	-	-	-	8481	24807

¹ НСИ, том 1. „Население”, книга 2. „Икономически характеристики на населението”. Анализът е изготвен от Мая Фотева.

Съотношението между активните мъже и жени на 100 икономически активни лица се променя от 55:45 през 1946 г. на 56:44 през 1965 г., на 52:48 през 1985 г. и на 53:47 през 2001 г.

Съществени различия се наблюдават и при динамиката на икономическата активност на градското и селското население. В градовете броят на икономически активните лица от 702 хил. души през 1946 г. достига 3 161 хил. през 1985 г. - най-високата стойност за целия период. Този бърз растеж на икономически активното население е резултат преди всичко от интензивната вътрешна миграция на населението от селата към градовете. След 1985 г. обаче нарастването се прекратява и започва тенденция на намаление. При преброяването през 2001 г. активното население в градовете възлиза на 2 805 хил. души. Систематично до 1985 г. нараства и коефициентът на активност - от 40.5% на 54.4%, след което намалява и достига 51.2% към 1.03.2001 г.

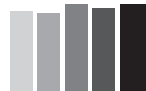
Икономическа активност на населението по местоживеене и години на преброявания

Години на преброявания	В градовете			В селата		
	брой		коефициент за активност - %	брой		коефициент за активност - %
	общо	икономически активни		общо	икономически активни	
1946	1735188	702418	40.5	5294161	3332312	62.9
1956	2556071	1134229	44.3	5057638	3015978	59.6
1965	3822824	1859139	48.6	4405042	2408669	54.7
1975	5061087	2659935	52.5	3666684	1787849	48.7
1985	5799939	3160593	54.4	3148710	1525547	48.4
1992	5704552	2784860	48.8	2782765	1147608	41.2
2001	5474534	2805102	51.2	2454367	1049891	42.8

В същото време емиграцията от селата е довела до бързото намаляване броя на живеещото в тях икономически активно население. От 3 332 хил. души през 1946 г. то се съкращава близо 3 пъти и става 1 050 хил. души през 2001 г. Понижават се и стойностите на коефициента за активност на селското население - от 62.9% (1946 г.) на 48.4% (1985 г.) и на 42.8% (2001 г.).

Заети и безработни икономически активни лица

Към 1 март 2001 г. от общо 3 855 хил. икономически активни лица 2 595 хил. души (67.4%) са заети и 1 257 хил. (32.6%) са безработни.

Заети и безработни лица по години на преброявания и пол

Икономически активни	Години на преброявания					
	1992			2001		
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
Икономически активни	3932468	2030193	1902275	3854993	2053336	1801657
Заети	3286655	1707178	1579477	2598024	1370855	1227169
Безработни	645813	323015	322798	1256969	682481	574488

Заети лица

От всички заети лица към 1.03.2001 г. 1 371 хил. души (52.8%) са мъже и 1 227 хил. (47.2%) са жени. В сравнение с 1992 г. заетите мъже намаляват с 336 хил. души, а заетите жени - с 352 хил. В резултат на това настъпиха изменения в съотношението между броя на заетите мъже и жени. Докато през 1992 г. на 1 000 заети мъже се падат 925 заети жени, през 2001 г. съотношението е 1 000 към 895.

Успоредно с абсолютното намаление на заетите лица намалява и коефициентът на заетост (заети лица на 100 души от населението). От 38.7% при преброяването през 1992 г. той се снижава на 32.8% в началото на 2001 г.

Заети икономически активни лица по местоживееене, пол и години на преброявания

Местоживееене Пол	Брой		Коефициент на заетост - %	
	1992	2001	1992	2001
Общо	3286655	2598024	38.7	32.8
Мъже	1707178	1370855	40.9	35.5
Жени	1579477	1227169	36.6	30.2
В градовете	2361916	1986510	41.4	36.3
Мъже	1204522	1022520	43.1	38.6
Жени	1157394	963990	39.7	34.1
В селата	924739	611514	33.2	24.9
Мъже	502656	348335	36.5	28.8
Жени	422083	263179	30.1	21.2

Заетостта намалява както сред мъжете, така и сред жените. В резултат на това към 1.03.2001 г. коефициентът за заетост на мъжете е 35.5%, а на жените - 30.2%.

Аналогична е тенденцията на намаление на заетостта за градското и за селското население. Намалението обаче е много по-силно изразено за селското население. Поради това в началото на 2001 г. коефициентът на заетост сред селското население (24.9%) е с 11.4 пункта по-нисък от този сред градското (36.3%). С по-висока заетост са и мъжете, и жените в градовете. Тези различия се дължат, от една страна, на наложилата се нееднаква възрастова структура на населението: по-младата възрастова структура на градското население определя по-високия относителен дял на заетото население. От друга страна, съпътстваната с много проблеми аграрна реформа доведе до значително освобождаване на заета работна сила в селата.

Периодът 1993 - 2001 г. е период на съществени изменения в възрастовото разпределение на заетото население. Намаляват заетите лица в трудоспособна възраст, а се увеличават в над трудоспособна възраст. Най-чувствително е намалението на заетите в трудоспособна възраст (мъже от 16 до 59 и жени от 16 до 54 навършени години), а те са основната среда, от която се формира контингентът на заетите. От 3 177 хил. души в края на 1992 г. заетите лица в трудоспособна възраст намаляват на 2 467 хил. през 2001 г. или в относителна мярка с 13.3 пункта.

Заети лица в трудоспособна възраст по години на преброявания

Местоживееене	Години на преброявания					
	1992			2001		
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
	Брой					
Общо	3177157	1655138	1522019	2467309	1311481	1155828
В градовете	2306751	1177803	1128948	1918024	995147	922877
В селата	870406	477335	393071	549285	316334	232951
	Коефициент на заетост - %					
Общо	67.1	66.2	68.0	53.8	54.3	53.4
В градовете	67.7	67.0	68.4	56.5	56.7	56.2
В селата	64.5	65.6	66.9	46.3	47.7	44.6

През последните девет години (1993 - 2001) намалението е по-характерно за селското население, където заетите лица в трудоспособна възраст намаляват с 321 хил. или с 18.2 пункта, докато в градовете - съответно с 389 хил. или с 11.2 пункта.

Заетостта на мъжете в трудоспособна възраст намалява с около 12 пункта, а на жените в същата възраст - с около 15 пункта. През 2001 г. мъжете, в сравнение с жените, са с по-висока заетост, съответно 54.3% и 53.4%.

Детайлна картина на заетостта по възраст дават коефициентите за заетост (заети лица на 100 души от населението за една и съща възрастова група). В най-младите възрасти коефициентите за активност имат много ниски стойности: във възрастите 16 - 19 г. заетите съставляват едва 10.7% от цялото население на тази възраст, в интервала 20 - 24 г. - 34.8%. Високата незаемост в тези интервали се дължи както на значителния брой учащи, така и на високата безработица. В следващите възрасти коефициентите на заетост се повишават и достигат максимума си във възрастите 35 - 49 г. От 50 години нататък стойностите им започват да се понижават и във възрастите над 60 години едва 4.8% от населението е заето.

Повъзrastови коефициенти за заетост (16 и повече години) по местоживеење и пол към 1.03.2001 година

(Проценти)

Възраст	Общо			В градовете			В селата		
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
Общо	39.3	43.0	35.9	43.8	47.1	47.1	29.6	34.4	24.9
16 - 19	10.7	12.7	8.5	9.0	10.7	7.2	15.9	18.8	12.7
20 - 24	34.8	37.6	31.7	35.0	37.9	32.0	34.0	36.9	30.7
25 - 29	56.0	58.4	53.5	59.2	61.6	56.8	46.1	49.0	42.9
30 - 34	64.4	66.3	62.4	68.0	70.2	65.8	54.0	55.9	51.9
35 - 39	67.8	68.1	67.5	71.6	72.2	71.1	56.9	57.4	56.3
40 - 44	68.1	67.3	68.8	71.9	71.0	72.6	56.9	57.5	56.2
45 - 49	65.3	64.5	66.1	69.2	67.9	70.4	54.0	55.4	52.5
50 - 54	58.7	59.3	58.1	62.7	62.4	63.0	48.4	51.8	45.1
55 - 59	31.2	45.8	18.1	34.2	49.3	20.4	25.8	39.1	14.0
60 и повече	4.8	7.7	2.5	3.6	6.5	1.4	6.2	9.1	3.9

Коефициентите за заетост сред мъжете в сравнение с тези сред жените са по-високи в почти всички възрасти с изключение на 40 - 49 г. От 55 г. нататък заетостта на мъжете превишава многократно тази на жените, което се обяснява с по-високата възраст за пенсиониране при мъжете.

Данните от последното преброяване в страната показват, че продължава трайната тенденция на повишаване образователния статус на заетите лица. Абсолютно и относително нарастват лицата с високо образование - висше, специалист и средно. Те съставляват 81.6% от заетите лица през 2001 г. при 69.1% през 1992 г.

Заетите лица с висше образование нарастват от 449 хил. (13.7%) през 1992 г. на 506 хил. (19.5%) през 2001 г. Нарастват значително и лицата със средно образование, като през 2001 г. над половината от заетите лица (1 427 хил. души или 54.9%) имат завършено средно образование.

Най-съществени са измененията сред заетите лица с основно образование. От 840 хил. души (25.5%) през 1992 г. те намаляват на 419 хил. души (16.1%) през 2001 г. За същия период лицата с начално и незавършено начално образование намаляват близо три пъти и съставляват едва 2.1% от заетите лица.

Към 1.03.2001 г. 6 хил. души (0.2% от заетите) са неграмотни.

Коефициенти за заетост (16 и повече години) по образование, местоживеене и пол към 1.03.2001 година

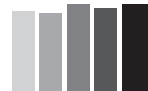
(Проценти)

Образование	Общо			В градовете			В селата		
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
Общо	39.3	43.0	35.9	43.8	47.1	40.7	29.6	34.4	24.9
Висше	70.5	69.2	71.7	70.8	69.7	71.8	65.6	60.2	70.3
Висше (специалист)	56.1	55.5	56.4	57.6	57.8	57.5	47.8	45.3	49.5
Средно	50.5	54.4	46.3	50.5	54.9	46.0	50.5	52.7	47.7
Основно	21.6	25.4	17.7	18.7	22.4	14.9	24.9	28.7	20.9
Под основно	7.7	11.2	5.6	6.4	9.1	4.8	8.5	12.5	6.1

Образователният статус оказва чувствително влияние върху заетостта на населението - равнището на заетостта се увеличава с повишаване степента на образование. Заетостта е изключително висока сред лицата с висше и полувисше образование. От завършилите висше образование 70.5% са заети, а от тези с полувисше - 56.5%. Тази тенденция е характерна и за мъжете, и за жените. В сравнение с мъжете жените с висше и полувисше образование се отличават с по-висока заетост.

Цялостното реструктуриране на икономиката доведе до значителни изменения в заетостта на населението по икономически сектори. Броят на заетите лица намалява в почти всички сектори. Най-значително е намалението в структуроопределящите сектори на икономиката - селското стопанство и индустрията.

Провежданата аграрна реформа доведе до чувствителни изменения на заетите лица в селското стопанство. В периода между последните две преброявания заетите в отрасъла намаляват с 206 хил. души (43.7 пункта) и достигат 265 хил. през 2001 г. В резултат на това относителният им дял в структурата на заетите по сектори намалява от 14.3% през 1992 г. на 10.2% през 2001 г.

Над два пъти намаляват заетите лица в сектор „Добивна промишленост”, в резултат на което към 1.03.2001 г. те съставляват само 1.4% от заетите в националното стопанство.

Заети лица по сектори икономически дейности към 4.12.1992 г. и 1.03.2001 година

Сектори икономически дейности	Брой		Структура - %		Индекси - 2001
	1992	2001	1992	2001	1992 = 100
Общо	3286655	2598024	100	100	79.0
Селско, ловно и горско стопанство	471288	265466	14.3	10.2	56.3
Добивна промишленост	81795	37302	2.5	1.4	45.6
Преработваща промишленост	931002	592398	28.3	22.8	63.6
Снабдяване с електричество, газ и вода	63884	56469	1.9	2.2	88.4
Строителство	195483	112513	5.9	4.3	57.6
Търговия, ремонт и др.	310763	399655	9.5	15.4	128.6
Хотели и ресторанти	76306	92848	2.3	3.6	121.7
Транспорт и съобщения	249715	194291	7.6	7.5	77.8
Финансово посредничество	38139	35363	1.2	1.4	92.7
Операции с имущество и бизнес услуги	88060	113548	2.7	4.4	128.9
Държавно управление и отбрана; задължително осигуряване	227842	255622	6.9	9.8	112.2
Образование	256667	199783	7.8	7.7	77.8
Здравеопазване и социални дейности	189411	139831	5.8	5.4	73.8
Други дейности и непоказано	106300	102935	3.2	4.0	96.8

В националната икономика най-висок относителен дял заемат заетите лица в сектор „Преработваща промишленост”. Това са дейностите, чието равнище и структура на производство се променят най-бързо. Така за периода 1993 - 2001 г. заетите в тази сфера на икономиката намаляват с 339 хил. души, а относителният им дял в общата структура на заетостта в националното стопанство - от 28.3% на 22.8%.

В началото на 2001 г. в сектор „Транспорт, складиране и съобщения” са заети 194 хил. души. В сравнение с 1992 г. заетите в сектора намаляват с 22.2 пункта, но запазват непроменен относителния си дял в структурата на икономиката - 7.5%. От заетите в сектора $\frac{1}{2}$ упражняват занятията си в дейностите „Транспорт” и съответно по $\frac{1}{4}$ в дейностите „Пощи и далекосъобщения” и „Спомагателни дейности в транспорта”.

Сектор „Търговия, ремонт и др.” е един от малкото сектори, характеризира се с увеличение на заетите лица. В края на 1992 г. отрасълът обхваща 311 хил. души, а през 2001 г. - 400 хил. души или 15.4% от заетите в страната. В сравнение с 1992 г. абсолютното увеличение е с 89 хил. души, а в структурното - с 5.9 пункта. От заетите в сектора 60.2% се числят към отрасловия раздел „Търговия на дребно; ремонт на лични вещи и стоки за домакинството”, 30.2% - към „Търговия на едро и търговско посредничество”, и 9.5% - към „Търговия, техническо обслужване и ремонт на автомобили и мотоциклети”.

„Операции с недвижимо имущество и бизнес услуги” е другият сектор, който се характеризира с чувствително увеличаване броя на заетите лица. За периода 1993 - 2001 г. заетите в него се увеличават с 25 хил. души или с 28.9 пункта. В този разнороден сектор 70.0% от заетите са съсредоточени в областта на юридически, счетоводни, архитектурни, рекламни, детективски и други дейности, обединени в раздел „Други дейности в областта на бизнес услугите”. С научноизследователска и развойна дейност са заети 16 хил. души или 13.7% от заетите в сектора.

Увеличение бележат и заетите в сектор „Хотели и ресторанти”. Към 1.03.2001 г. секторът обхваща около 93 хил. души или 3.6% от заетите лица при 76 хил. (2.6%) през 1992 г.

В сектор „Образование” са заети 200 хил. души или 7.7% от заетите в страната. В сравнение с 1992 г. заетите в него са намалели с 56 хил. или с 22.2 пункта.

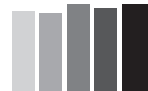
В сектор „Здравеопазване и социални дейности” са заети 140 хил. или 5.4% от всички заети в националното стопанство. За периода 1993 - 2001 г. в този сектор не настъпват съществени изменения.

Броят на заетите в сектор „Държавно управление и отбрана; задължително обществено осигуряване” е 256 хил. души (9.8%). В сравнение с 1992 г. абсолютният им брой се увеличава незначително, както и относителният им дял (2.9 пункта).

В останалите сектори, които имат малко участие в структурата на заетостта, съществени изменения не се наблюдават.

Високо образователно равнище имат заетите лица в секторите, изискващи висококвалифициран умствен труд. В сектор „Образование” с висше и полувисше образование са 69.7% от заетите, в „Здравеопазване и социални дейности” - 63.3%, във „Финансово посредничество” и „Операции с недвижимо имущество и бизнес услуги” - 50.0%. В секторите на промишлеността и строителството с висше образование са само около 14.0% от заетите, а в селското стопанство те са едва 4.7%.

С преобладаващо основно и по-ниско от основно образование са заетите в секторите „Селско, горско и рибно стопанство” (60.0%) и „Строителство” (26.4%).

Безработни лица

Към 1 март 2001 г. като безработни се определят 1 257 хил. души. Те съставляват 32.6% от икономически активното население. В сравнение с преброяването, проведено към 4 декември 1992 г., техният брой и относителният им дял се увеличават близо два пъти.

Икономически активни и безработни лица по местоживеене и пол към 1.03.2001 година

Местоживеене Пол	Икономически активни	Безработни	Коефициент за безработица - %
Общо	3854993	1256969	32.6
Мъже	2053336	682481	33.2
Жени	1801657	574488	31.9
В градовете	2805102	818592	29.2
Мъже	1456042	433522	29.8
Жени	1349060	385070	28.5
В селата	1049891	438377	41.8
Мъже	597294	248959	41.7
Жени	452597	189418	41.9

Равнището на безработица е незначително по-високо при мъжете (33.2%), в сравнение с жените (31.9%). Тази тенденция е характерна и за градското население.

Наблюдават се съществени различия в стойностите на коефициентите за безработица по местоживеене. Селското население се отличава със значително по-висока безработица - 41.8%, при 29.2% в градовете. Това се дължи, от една страна, че, успоредно с разрушаване на кооперативните стопанства, се разградиха и всичките им обслужващи спомагателни дейности, от друга - на по-слабото приспособяване на селското население към бързо изменящите се условия, поради по-високата му средна възраст и по-ниското му образователно и квалификационно равнище и, от трета - на ограничения пазар на труда в малките и отдалечени селища.

Със сравнително по-ниска безработица е женското население в градовете - 28.5%. На другия полюс - с висока безработица, е женското население в селата - 41.9%.

Повъзrastови коефициенти за безработица по местоживеене и пол към 1.03.2001 година

(Проценти)

Възраст	Общо			В градовете			В селата		
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
Общо	32.6	33.2	31.9	29.2	29.8	28.5	41.8	41.7	41.9
16 - 19	69.8	66.6	73.8	68.0	64.7	72.1	72.5	69.4	76.5
20 - 24	50.3	51.4	48.8	46.6	47.6	45.3	59.5	60.2	58.4
25 - 29	36.1	36.5	35.6	32.3	32.4	32.1	47.7	48.2	47.1
30 - 34	30.2	30.5	29.9	26.7	26.6	26.8	40.6	41.1	40.0
35 - 39	27.7	28.8	26.5	24.3	24.9	23.6	37.8	39.1	36.3
40 - 44	26.9	28.1	25.6	23.5	24.5	22.5	37.3	37.9	36.4
45 - 49	27.6	28.3	26.9	24.2	24.9	23.6	38.0	37.6	38.4
50 - 54	28.7	28.7	28.8	25.4	25.6	25.3	37.8	36.4	39.3
55 - 59	26.9	28.1	24.0	23.7	25.1	20.6	33.6	34.3	31.8
60 и повече	13.2	15.3	6.6	12.9	14.5	5.9	13.6	16.4	7.1

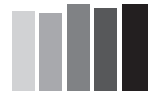
Повъзrastовите коефициенти за безработица показват, че тя е най-висока сред младежта. Максималната стойност на коефициентите за безработица е във възрастите от 16 до 19 години - 69.8%.

С повишаване на възрастта стойностите на коефициентите за безработица спадат, за да достигнат най-ниските си стойности в края на трудоспособната възраст както за мъжете, така и за жените.

Коефициентите за безработица при жените, сравнени с тези при мъжете, са по-високи във възрастите до 20 години. След тази възраст безработицата сред жените рязко намалява и остава по-ниска.

Във всички възрасти коефициентите за безработица сред селското население, в сравнение с градското, са по-високи. Тази закономерност е характерна както за мъжете, така и за жените.

Сред безработните най-високи са абсолютният брой и относителният дял на лицата със средно образование - 609 хил. души (48.5%), следвани от лицата с основно образование - 397 хил. (31.6%). Броят на безработните с висше образование е значително по-малък - 65 хил. души.

Коефициенти за безработица по образование, местоживеене и пол към 1.03.2001 година

(Проценти)

Образование	Общо			В градовете			В селата		
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
Общо	32.6	33.2	31.9	29.2	29.8	28.5	41.8	41.7	41.9
Висше	11.4	10.4	12.3	11.2	10.1	12.1	15.7	15.8	15.6
Висше (специалист)	15.8	14.6	16.3	15.6	14.2	16.2	16.9	16.8	16.9
Средно	29.9	29.7	30.2	28.7	28.1	29.4	34.4	35.1	33.4
Основно	48.7	48.5	49.0	50.5	50.8	50.1	47.0	46.4	48.0
Под основно	71.6	69.6	73.6	80.6	79.5	81.7	64.0	61.7	66.5

Коефициентите за активност по степен на завършено образование показват, че равнището на безработица чувствително се повишава с намаляване на образователния статус на икономически активното население. Това равнище е сравнително ниско сред лицата с висше образование (само 11.4%) и много високо сред икономически активните лица с начално и по-ниско образование (69.3%) и неграмотните (83.1%).

Безработните, които никога не са работили, са 306 хил. лица или близо $\frac{1}{4}$ от безработните. От тях 261 хил. са на възраст между 16 и 29 години, като всяко второ лице е с високо образование (висше, полувисше и средно).